

KOCAELİ İLİ HANEHALKI TÜKETİM HARCAMALARI PROFİLİ (ENGEL EĞRİSİ ANALİZİ)

Recep TARI*
Şadan ÇALIŞKAN**

Özet

Bu çalışmada, Kocaeli İlinde yaşayan hanehalklarının gelirlerinde meydana gelen bir değişme karşısında, çeşitli mal gruplarına yaptıkları harcamaların dağılımında nasıl bir değişme olduğu ampirik olarak incelenmiştir. Hanehalkı tüketim harcamaları profilini analiz etmek amacıyla, dört ayrı fonksiyonel form kullanılarak Engel fonksiyonları tahmin edilmiş ve belirlenen en uygun model kullanılarak harcama gruplarının gelir esneklikleri hesaplanmıştır. Kırsal-kent ayrımının hanehalkı tüketim davranışı üzerindeki etkisini ortaya koymak amacıyla Kocaeli ana evreni yanında kırsal ve kent için de Engel fonksiyonları tahmin edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, gıda, zorunlu gıda, ısıtma ve aydınlatma ile kira harcamalarının gelir esneklikleri 1'den küçük (inelastik), keyfi gıda, giyim, ev eşyası, kültür-egitim-eglençe, haberleşme ve ulaşım, konut ve otomobil satın alımı ile diğer harcamaların esneklikleri 1'den büyük (elastik) bulunmuştur. Temizlik-sağlık-ev bakımı harcamaları kentte birim esnekliğe sahip iken, kırsal bu harcama grubunun esnekliği 1'den küçük bulunmuştur. Araştırmada ulaşılan sonuçlar, Engel kanunlarını teyit etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kocaeli, Engel eğrileri, Gelir esneklikleri.

Abstract

How household expenditure on different groups of commodities changes when there are changes in the income of households in Kocaeli Province have been analyzed empirically, in this study. Engel functions have been estimated using four different functional form, in order to analyze the pattern of consumption expenditure, and income elasticities of expenditure groups have been computed using the most fitting model. To determine the effect of urban-rural area distinction on consumption

* Prof. Dr. Kocaeli Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü.

** Dr. Kocaeli Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü.

behavior, Engel functions for rural and urban areas, as well as Kocaeli as a whole have been estimated. The empirical findings indicate that income elasticity of expenditures of food, basic food, heating-lightening, and rent are less than 1 (inelastic), and those of luxury food, clothing, consumer durables, culture-education-entertainment related expenditures, communication and transportation, shelter and automobile purchasing, and others are more than 1 (elastic). Expenditures on cleaning-health care-maintenance of shelter have unit elasticity in urban area while they are less than 1 in rural area. Empirical results are in favor of Engel Law.

Key Words: Kocaeli, Engel curves, Income elasticities.

1. Giriş

Mikro iktisadi analizde gelirle tüketim harcamaları arasındaki ilişki ile ilgili çalışmaların oldukça eski bir geçmişi olmakla birlikte, bu ilişkiyi ilk defa ampirik düzeyde araştırıp açıkça ortaya koyan Alman istatistikçi Ernest Engel (1857) olmuştur. Bu nedenle, çeşitli mal ya da mal gruplarına yapılan harcamaların gelirle ilişkisini gösteren fonksiyon “Engel fonksiyonu” ve her gelir düzeyinde belirli bir mal ya da mal grubuna yapılan harcamayı gösteren gelir-harcama eğrisi “Engel eğrisi” olarak adlandırılmaktadır. Engel eğrileri yardımıyla gelirdeki nisbi değişim karşısında belirli bir mal grubuna yapılan harcamalardaki nisbi değişimi gösteren gelir esnekliklerini bulmak ve hanehalkı tüketim harcamaları profilinin kantitatif analizini yapmak mümkündür.

Engel’in ampirik çalışmaları sonucu ulaştığı, daha sonra Engel kanunları olarak adlandırılan bulgulara göre; gelir-harcama esnekliklerinin gıda için inelastik ($e < 1$); barınma harcamaları için birim elastik ($e = 1$); giyim için birim elastik ($e = 1$) ya da elastik ($e > 1$); lüks mallar için elastik ($e > 1$) olması beklenir. Engel eğrileri kullanılarak hesaplanan gelir esnekliklerine göre; esnekliği birden küçük mallar ($e < 1$) zorunlu mallar, esnekliği birden büyük mallar ($e > 1$) lüks mallar olarak kabul edilmektedir (Ertek, 2000: s.2).

Ülkemizde, DİE verilerini kullanarak, hanehalkı tüketim harcama kalıplarını ortaya koymak üzere yapılmış, tüm ülkeyi kapsayan, Engel kanunlarını teyit eden çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada ise, hanehalkı tüketim kalıplarını Kocaeli İli özelinde kırsal-kent ayrımında ortaya koymak amacıyla, Kocaeli İlinde uygulanan anketten elde edilen yatay kesit veriler kullanılmıştır. Bu çalışmanın amacı, hem Kocaeli İlinin tamamı için tüketim harcamaları profilini incelemek hem de kent ve kırsal alanda yaşayan hanehalklarının harcama davranışları arasında farklılık olup olmadığını ortaya

koymaktır. Bu amaçla, harcama esneklikleri, Kocaeli ana evreni yanında kent ve kırsal için de hesaplanmıştır.

2. Fonksiyonel Formlar

Hanehalklarının gelirleri artarken belirli bir harcama grubuna yaptıkları harcamaların nasıl bir seyir takip edeceği Engel eğrileri aracılığıyla analiz edilmektedir. Ayrıca, Engel eğrilerinden hesaplanan esneklikler (talebin gelir esnekliği) hanehalkı tüketim profili içinde yer alan harcama gruplarının zorunlu ya da lüks harcamalar olarak tasnif edilmesinde kullanılmaktadır (Selim, 2000: s.109; Pazarlıoğlu, 1995: s.324).

Engel eğrilerinin tahmini için öncelikle hanehalkı gelir-tüketim ilişkisine en uygun fonksiyonel formun seçilmesi gerekir. Engel eğrilerini konu alan ekonometrik çalışmalarda değişik fonksiyonel formlar kullanılmaktadır. En yaygın olarak kullanılan 9 fonksiyonel form şunlardır (Şenesen ve Selim, 1995: 209):

1. $Y = a + bX$	$e = b(X/Y)$
2. $Y = a + b \ln X$	$e = b(1/Y)$
3. $Y = a - b(1/X)$	$e = b(1/XY)$
4. $\ln Y = a + bX$	$e = bX$
5. $\ln Y = a + b \ln X$	$e = b$
6. $\ln Y = a - b(1/X)$	$e = b(1/X)$
7. $Y/X = a + bX$	$e = 1 + bX(X/Y)$
8. $Y/X = a + b \ln X$	$e = 1 + b(X/Y)$
9. $Y/X = a - b(1/X)$	$e = a(X/Y)$

Yukarıdaki matematiksel kalıplarda, Y belirli bir mal grubuna yapılan harcamayı, X geliri ve e belirli bir harcama grubunun gelir esnekliğini göstermektedir.

DİE verileri kullanılarak Türkiye geneli için yapılan çalışmaların bir kısmında yukarıdaki fonksiyonel formların tamamı kullanılırken, bir kısmında tek bir form kullanılmıştır. Örneğin: Tansel (1986), 1978-79 kent verileri ve Şenesen-Selim (1995), 1987 kırsal ve kent verileriyle yaptıkları çalışmalarında dokuz kalıbın tamamını kullanmışlardır. 1987 ve 1994 verilerini kullanarak

yaptıkları çalışmalarında Selim (2000) çift logaritmik kalıbı ve Özer (1999) doğrusal harcama sistemini kullanarak Engel eğrisi analizi yapmışlardır. Nişancı (2003) ise 1994 kentsel verilerini kullandığı çalışmasında altı kalıp kullanmıştır. Benzer bir çalışmayı Kuzey Kıbrıs için kendi uyguladıkları anketten elde ettikleri verileri kullanarak yapan Açıhoca-Ertek (2000) ise dokuz kalıptan dördünü kullanmıştır.

Bu çalışmada ise bütün fonksiyonel formları denemek yerine, daha önce aynı konuda yapılan çalışmalarda genellikle diğerlerine göre en iyi sonuçları veren dört kalıbın kullanılması tercih edilmiştir. Bunlar; doğrusal kalıp (1), yarı logaritmik kalıp (2), çift logaritmik kalıp (5) ile Working-Leser kalıbıdır (8).

3. Veriler

Araştırmada kullanılan veriler, 01 Haziran-31 Temmuz 2003 tarihleri arasında, Kocaeli İli kırsal ve kentsel alanında toplam 400 hanehalkına yüz yüze mülakat tekniği ile uygulanan hanehalkı tüketim harcamaları anketinden elde edilmiştir. Örneklem kümesi olarak seçilen hanehalklarının %28'i kırsal alanda, %72'si kentsel alanda ikamet etmektedir. Anket uygulamasında, tüketici birimi (hanehalkı) olarak, aile esas alınmıştır. Ankette, hanehalklarının son bir yıl içinde yaptıkları tüketim harcamaları ve elde ettikleri gelirlerinden yola çıkılarak aylık harcama ve gelir bilgileri tesbit edilmiştir. Yerleşim birimlerinin kır-kent olarak tasnif edilmesinde DİE kriteri kullanılarak; nüfusu 20.000'den küçük yerleşim birimleri kır, 20.000 ve üstü olanlar kent olarak kabul edilmiştir.

Engel eğrilerini konu alan uygulamalı çalışmalarda açıklayıcı değişken olarak gelir yerine, gelire göre daha doğru beyan edildiği varsayılan toplam harcamaların kullanılması yönünde genel bir eğilim vardır (Nişancı, 2003:157). Bunun bir nedeni, hanehalklarının -özellikle de yüksek gelir grubundakilerin- gelirlerini beyan ederken dürüst davranmakta zorlanmalarıdır.

Gelir yerine harcamaların kullanılmasının bir diğer nedeni ise, toplam harcamaların hanehalkı sürekli gelirinin daha iyi bir göstergesi olmasıdır (Tansel, 1986: 244). Bu çalışmada da genel eğilime uygun olarak, gelir yerine toplam harcamalar kullanılmış ve harcama gruplarının toplam harcama esneklikleri hesaplanmıştır. Bu bağlamda, bulunan esneklik değerleri, hanehalklarının toplam harcamalarında meydana gelen yüzde artışa karşılık, çeşitli harcama gruplarına yaptıkları harcamalarda meydana gelen yüzde artışı göstermektedir.

Ankette aşağıdaki mal gruplarına yapılan harcamalara ilişkin bilgiler toplanmıştır. Harcama grupları 10 ana başlık altında tasnif edilmiştir. Gıda harcamaları zorunlu gıda harcamaları ve keyfi gıda harcamaları olmak üzere iki alt gruba ayrılmıştır.

Y1 = Gıda	: Zorunlu ve keyfi gıda maddeleri için yapılan harcamalar.
Y2 = Zorunlu Gıda	: Ekmek, et, süt, pirinç, yağ, kahvaltılıklar, sebze ve meyve vb. temel gıda maddeleri için yapılan harcamalar.
Y3 = Keyfi Gıda	: Tütün ve alkollü içkiler dahil, meyve suyu, dondurma, tatlı ve çikolata çeşitleri vb. için yapılan harcamalar. Lokanta, pastahane vb. yerlerde yapılan harcamalar.
Y4 = Isıtma ve Aydınlatma	: Odun, kömür, doğal gaz, tüp gaz, elektrik için yapılan harcamalar.
Y5 = Giyim	: Hanehalkı üyeleri için satın alınan takım elbise, etek, ceket, pantolon, gömlek, ayakkabı, okul kıyafeti vb. için yapılan harcamalar.
Y6 = Ev Eşyası	: Mobilya, beyaz eşya, mefruşat, elektronik eşya, tencere, tabak vb. dayanıklı ev eşyaları için yapılan harcamalar.
Y7 = Kira	: Ev kirası için yapılan harcamalar.
Y8 = Temizlik-Sağlık-Ev Bakımı	: Su, deterjan, kişisel bakım malzemeleri, sağlık hizmetleri, ev bakımı vb. için yapılan harcamalar.
Y9 = Kültür-Eğitim-Eğlence	: Kitap, kurtasiye, özel okul, kurs, servis ücretleri, sinema, tiyatro, maç vb. için yapılan harcamalar, gezi ve tatil giderleri.
Y10 = Haberleşme ve Ulaşım	: Ev ve cep telefonu görüşme ücretleri, mektup, kargo, kablolu TV, İnternet erişim ücreti vb. Şehir içi ve şehirler arası ulaşım giderleri, otomobil yakıt ve bakım giderleri vb.
Y11 = Konut ve Otomobil Satın Alımı	: Konut ve otomobil satın alımı için yapılan harcamalar, kooperatif aidatları.
Y12 = Diğer Harcamalar	: Harçlıklar, hediyeler, şans oyunları, sportif faaliyetler, dini içerikli harcamalar ve diğer harcamalar.

4. Tahmin:

Araştırmanın bu kısmında hanehalklarının çeşitli harcama gruplarına yaptıkları harcamaların bağımlı değişken, toplam harcamaların bağımsız değişken olarak kullanıldığı dört fonksiyonel form denenerek en uygun form tercih edilmiştir.

Hanehalkı tüketim harcamaları profilinin kent ve kırsal alanda nasıl farklılaştığını ortaya koymak amacıyla ana evren için yapılan tahminler kır ve kent için de yapılmıştır.

Fonksiyonel formların tahmin başarısı belirlenirken; iktisadi, istatistik ve ekonometrik kriterlere göre yapılan değerlendirmeler dikkate alınmıştır.

Tablo 1: Tahmin Edilen Fonksiyonel Formların Başarı Sıralaması

	Kocaeli	Kent	Kır
1	2, 3, 1, 4	2, 3, 1, 4	2, 3, 1, 4
2	2, 1, 3, 4	2, 3, 4, 1	1, 2, 3, 4
3	2, 3, 4, 1	2, 3, 1, 4	2, 3, 1
4	2, 3, 1, 4	2, 4, 3, 1	2, 1, 3
5	2, 1, 3, 4	2, 3, 1, 4	2, 3, 1, 4
6	2, 3, 4, 1	2, 3, 4, 1	2, 4, 3, 1
7	2, 4, 3, 1	4, 2, 3, 1	2, 4, 3, 1
8	2, 3, 1, 4	2, 3, 1, 4	1, 2, 3, 4
9	2, 3, 4, 1	2, 3, 4, 1	1, 3, 2, 4
10	2, 1, 4, 3	2, 3, 1, 4	2, 1, 3, 4
11	4, 2, 3, 1	1, 2, 4, 3	4, 2, 3
12	2, 3, 1, 4	2, 3, 1, 4	2, 3, 1

Not: Tabloda 1 rakamı doğrusal kalıbı, 2 rakamı çift logaritmik kalıbı, 3 rakamı yarı logaritmik kalıbı, 4 rakamı Working-Leser kalıbını temsil etmektedir.

Fonksiyonel formların başarı sıralamasını gösteren Tablo 1 incelendiğinde, en iyi uyumu veren fonksiyonel kalıbın bir harcama grubundan diğerine ya da kır, kent ve ana evren için az da olsa farklılaştığı görülmektedir. Üç ayrı kategori için yapılan 36 ayrı Engel fonksiyonu tahmininde, çift logaritmik kalıp 29 kez birinci sırada, 6 kez ikinci sırada, 1 kez üçüncü sırada yer almıştır. Buna karşılık, doğrusal kalıp 4 kez, Working-Leser kalıbı 3 kez birinci sırada yer almıştır. Yarı logaritmik kalıp ise birinci sırada hiç yer almamıştır. Bütün gruplar dikkate alındığında en başarılı kalıbın çift logaritmik kalıp olduğu görülmektedir. Bu nedenle, harcama esnekliklerinin hesaplanmasında bütün harcama kategorileri için çift logaritmik kalıbın kullanılması tercih edilmiştir. Bu kalıba göre hesaplanan esneklik değerleri Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2: Çift Logaritmik Kalıptan Elde Edilen Harcama Esneklikleri

Harcama Grupları	Kocaeli	Kent	Kır
Gıda(Y1)	0,72	0,72	0,75
Zorunlu Gıda (Y2)	0,62	0,57	0,69
Keyfi Gıda (Y3)	1,20	1,31	1,11
Isıtma ve Aydınlatma (Y4)	0,63	0,52	0,84
Giyim (Y5)	1,38	1,37	1,38
Ev Eşyası (Y6)	1,62	1,60	1,76
Kira (Y7)	0,42	0,35	0,52
Temizlik-Sağlık-Ev Bakımı (Y8)	0,98	1,02	0,80
Kültür-Eğitim-Eğlence (Y9)	1,63	1,71	1,38
Haberleşme ve Ulaşım (Y10)	1,56	1,64	1,50
Konut ve Otomobil Satın Alımı (Y11)	1,67	1,51	2,72
Diğer Harcamalar (Y12)	1,16	1,24	1,03

Gıda harcamaları için hesaplanan esneklik değerleri, teoriye uygun olarak, bütün kategorilerde 1'den küçüktür ve gıda harcamaları zorunlu harcamalar arasında yer almaktadır.

Zorunlu gıda harcamalarının esnekliği de ele alınan üç kategoride 1'den küçük çıkmıştır. Bu harcama grubunun esnekliği kentte ana evrene (Kocaeli) göre bir miktar daha düşük iken, kırdan kentten daha yüksek çıkmıştır.

Keyfi gıda harcamalarının esnekliği üç kategoride de 1'den büyük çıkmıştır. Bu sonuçlara göre keyfi gıda harcamaları lüks harcamalar arasında yer almaktadır. Kentte keyfi gıda harcamalarının esneklik değeri hem ana evren hem de kırdan daha yüksek bulunmuştur.

Isıtma ve aydınlatma harcamalarının esnekliği bütün kategorilerde 1'den küçük çıktığından bu harcama grubu da zorunlu harcamalar arasında yer almaktadır. Bu harcama grubunun esnekliği kırdan hem ana evrenden hem de kentten yüksek çıkmıştır.

Giyim harcamalarının esnekliği her üç kategoride yaklaşık olarak aynı ve 1'den büyük bulunmuştur. Buna göre, giyim harcamaları lüks harcamalar arasında yer almaktadır.

Ev eşyası harcamaları için hesaplanan esneklik değerleri de 1'den büyük çıktığından bu harcama grubu da lüks harcamalar arasında yer almaktadır. Bu grupta en yüksek esneklik değeri kırdaki hesaplanmıştır.

Kira harcamalarının esneklik değeri üç kategoride de 1'den küçük olduğundan kira için yapılan harcamalar zorunlu harcamalar arasında yer almaktadır. Kira harcamalarının esnekliği kırdaki ana evren ve kente göre daha yüksektir. Kent için hesaplanan esneklik değeri ise ana evrenden bir miktar daha düşüktür.

Temizlik-sağlık-ev bakımı harcamaları, ana evren ve kent için takriben birim esnekliğe sahip iken, kırdaki harcama esnekliğinin 1'den küçük olması nedeniyle zorunlu harcamalar arasında yer almaktadır.

Kültür-egitim-eglençe harcamaları için hesaplanan tüm esneklik değerleri 1'den büyük olduğu için bu harcama grubu lüks harcamalar arasında yer almaktadır. Kültür-egitim-eglençe harcamalarının esnekliği kentte ana evren ve kırdan daha yüksek bulunmuştur.

Haberleşme ve ulaşım harcamalarının esneklik değerleri de 1'den büyük olduğundan bu harcama grubu da lüks harcamalar arasında yer almaktadır. Bu harcama grubuna ait en yüksek esneklik değeri kent için hesaplanmıştır.

Konut ve otomobil satın alımı harcamaları için bulunan esneklik değerlerinin tümü 1'den büyüktür. Lüks harcamalar arasında yer alan bu harcama grubunun esnekliği kırdaki diğer kategorilerden oldukça yüksek çıkmıştır.

Esnekliği en yüksek, dolayısıyla gelirdeki (toplam harcamadaki) değişimlere en duyarlı harcama grubu; kentte kültür-egitim-eglençe harcamaları, ana evren ve kırdaki konut ve otomobil satın alımı harcamalarıdır. Bütün kategorilerde esneklik değeri en küçük, dolayısıyla gelirdeki değişimlere en duyarsız harcama grubu kira harcamalarıdır.

Tahmin edilen Engel fonksiyonları aracılığıyla hesaplanan esneklik değerlerine göre, harcama grupları zorunlu ya da lüks harcamalar olarak tasnif edildikten sonra, harcama gruplarının hanehalkı harcama bütçesi içindeki payını analiz etmek amacıyla; çeşitli harcama gruplarının toplam harcamalar içindeki payını gösteren aşağıdaki tablo hazırlanmıştır.

Tablo 3: Kocaeli İlinde Harcama Gruplarının Toplam Harcamalar İçindeki Payları (%)

Harcama Grupları	Kocaeli	Kent	Kır
I.Gıda	36,19	35.59	38.15
A.Zorunlu Gıda	26.92	26.77	27.41
B.Keyfi Gıda	9.27	8.82	10.73
II.İstima ve Aydınlatma	7.79	7.65	8.26
III.Giyim	6.27	6.43	5.74
IV.Ev Eşyası	4.14	4.29	3.63
V.Kira	11.09	11.01	11.35
VI.Temizlik-Sağlık-Ev Bakımı	11.21	11.42	10.52
VII.Kültür-Eğitim-Eğlence	3.96	4.23	3.08
VIII.Haberleşme ve Ulaşım	11.72	11.61	12.08
IX. Konut ve Otomobil Satın Alımı	3.12	3.29	2.58
X.Diğer Harcamalar	4.51	4.48	4.60
Toplam	100.00	100.00	100.00

Anket sonuçlarına göre; Kocaeli İlinde toplam harcamalar içinde gıda harcamaları en yüksek paya sahiptir. Gıda harcamalarının ortalama payı ana evrende %36.19, kentte %35.59 ve kırdada %38.15'tir. Gıda harcamalarının payı kırdada kentten bir miktar daha yüksektir.

Zorunlu gıda harcamalarının payı, kırdada diğerlerine göre bir miktar daha yüksek çıkmakla birlikte her üç kategoride de birbirine oldukça yakın bulunmuştur: Bu harcama grubunun payı ana evrende %26,92, kente %26,77 ve kırdada %27,41'dir. Zorunlu gıda harcamaları yaklaşık olarak toplam gıda harcamalarının dörtte üçünü oluşturmaktadır.

Keyfi gıda harcamalarının ortalama payı, ana evrende %9,27, kentte %8,82 ve kırdada %10,73 bulunmuştur. Kırsal kesimde keyfi gıda harcamalarının diğer kategorilere göre daha yüksek bir oran teşkil etmesinin nedeni, kırsal kesimde tütün mamulleri kullanımının daha yaygın olması ve kahvehane kültürünün hakim olmasıdır.

Hanehalkı tüketim harcamaları içinde ikinci en büyük harcama grubunu haberleşme ve ulaşım harcamaları oluşturmaktadır. Bu harcama grubunun payı ana evrende %11.72, kentte %11.61, kırdada %12.08'dir. Haberleşme ve ulaşım harcamalarının payı kırdada kentten bir miktar daha yüksektir. Bu harcama grubunun payının bu denli yüksek olmasında, yerleşim birimlerinin körfezin iki yakası boyunca oldukça uzun ve dar bir sahil şeridinde yayılması önemli bir etkidir.

Toplam harcamalar içinde üçüncü en büyük grubu temizlik-sağlık-ev bakımı harcamaları oluşturmaktadır. Bu grubun payı her üç kategori için birbirine oldukça yakın olmakla birlikte kırdaki diğerlerine göre bir miktar daha yüksektir. Temizlik-sağlık-ev bakımı harcamalarının payı ana evrende %11.21, kentte %11.42 ve kırdaki %10.52 bulunmuştur.

Kira harcamaları, toplam harcamalar içinde en yüksek paya sahip dördüncü harcama grubudur. Kira harcamalarının payı teorik beklentilerin aksine, kırdaki kentten daha yüksektir. Bunun en temel nedeni, 17 Ağustos 1999 depremi sonrası yapılan kalıcı konutlar ile bu dönemde yerel yönetimler tarafından yapılan toplu konutların konut stokunu önemli ölçüde artırması ve deprem mağdurları için yapılan prefabrike konutların halen kullanımda olmasıdır. Konut stokundaki bu hatırı sayılır artış nedeniyle, kent merkezlerindeki ortalama kira bedelleri halen deprem öncesi seviyenin altındadır. Ayrıca depremde kampusunu kaybeden Kocaeli Üniversitesinin fakültelerinin önemli bir kısmı ile meslek yüksek okullarının büyük çoğunluğunun kırsal alana taşınması kira harcamalarının payının kırsal alanda daha yüksek çıkmasına neden olmuştur. Kira harcamalarının payı kırdaki %11.35, kentte %11.01 bulunmuştur.

Giyim harcamaları hanehalkı tüketim harcamaları içinde Kocaeli'nde %6,27, kentte %6,43, kırdaki ise %5,74'lük paya sahiptir. Giyim harcamalarının payı kentte kırdan daha yüksektir.

Ev eşyası için yapılan harcamaların payı, kentte kırdan daha yüksektir. Bu harcama grubu hanehalkı harcamalarının Kocaeli'nde %4.14'ünü, kentte %4.29'unu, kırdaki ise %3.63'ünü oluşturmaktadır.

Kültür-egitim-eglençe harcamalarının payı kentte kırdan daha yüksektir. Bu harcama grubu için hanehalkları kentte kırdan daha yüksek pay ayırmaktadır. Kültür-egitim-eglençe harcamalarının payı ana evrende %3.96, kentte %4.23, kırdaki %3.08'dir.

Konut ve otomobil satın alımı için yapılan harcamalar için ayrılan pay ana evrende %3.12, kentte %3.29, kırdaki %2.58'dir. 17 Ağustos depremi sonrası konut stokunun artırılmasının büyük ölçüde kalıcı konutlar aracılığıyla kamusal bir yükümlülük olarak yerine getirilmesi ve deprem sonrası yapılan bu konutların ödemelerinin başlamamış olması bu harcama grubunun toplam içindeki payının hayli düşük olmasında önemli bir etken olmuştur.

Diğer harcamaların payı her üç kategoride de birbirine oldukça yakın çıkmıştır. Bu harcama grubu toplam harcamaların ana evrende %4.51’ni, kentte %4.48’ni, kırdan %4.60’sını oluşturmaktadır.

Toplam harcamalar içinde zorunlu harcamalarının payı ana evrende %45,80, kentte %45,4 ve kırdan %57,54’dür. Bu sonuçlara göre, kentte refah seviyesinin kırdan daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

5. Sonuç

Harcama grupları esnekliklerine göre değerlendirildiğinde; gıda, zorunlu gıda, ısıtma ve aydınlatma ile kira harcamalarının esneklikleri 1’den küçük çıktığından bu gruplara yapılan harcamalar zorunlu harcamalar; keyfi gıda, giyim, ev eşyası, kültür-egitim-eglençe, haberleşme ve ulaşım, konut ve otomobil satın alımı ile diğer harcamaların esneklikleri 1’den büyük çıktığından bu harcama gruplarına yapılan harcamalar lüks harcamalar arasında yer almaktadır. Temizlik-sağlık-ev bakımı harcamaları ana evren ve kent için takriben birim esnekliğe sahip iken, kırdan harcama esnekliğinin birden küçük çıkması nedeniyle zorunlu harcamalar arasında yer almıştır.

Kentte yaşayan hanehalkları için hesaplanan toplam harcama esneklikleri; keyfi gıda, temizlik-sağlık-ev bakımı, kültür-egitim-eglençe, haberleşme ve ulaşım ile diğer harcama gruplarında kırdan daha yüksek bulunmuştur. Zorunlu gıda, ısıtma ve aydınlatma, ev eşyası, kira ile konut ve otomobil satın alımı harcamalarının esneklikleri ise kırdan daha yüksek bulunmuştur. Giyim ve gıda harcamalarının esneklik değerleri kır ve kentte yaklaşık olarak aynı çıkmıştır. Bu iki harcama grubunun esneklik değerleri arasındaki farkın küçük olmasından dolayı; kır-kent ayrımının bu harcama grupları için hanehalkı tüketim davranışını önemli ölçüde farklılaştırmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çeşitli harcama gruplarının gerek harcama esneklikleri, gerekse toplam harcamalar içindeki payları incelendiğinde kent ve kır arasında bir kısım farklılıklar olduğu görülmekle birlikte; Kocaeli İlinde kırsal alanda ikamet eden hanehalkları ile kentsel alanda oturan hanehalklarının tüketim davranışlarında çok ciddi bir farklılaşma olmadığı da görülmektedir. Bu sonuç; Kocaeli İlinin ülkemizin en büyük sanayi merkezi olması ve buna bağlı olarak gayri safi il hasılası içinde en büyük payın sanayi sektörüne ait olması gerçeği ile uyumludur. Kocaeli İlinin coğrafi yapısı da bu sonuca katkıda bulunmaktadır. Ülkemizin yüzölçümü açısından en küçük illerinden birisi olan Kocaeli’nin en

uzak köylerinden bile tek vasıta ile 40-50 dakikada il merkezine ulaşmak mümkündür. Ulaşım imkânlarındaki bu kolaylığın bir sonucu olarak, kent merkezlerinde çalışan nüfusun önemli bir kısmı kırsal alanda ikamet etmeye devam etmektedir. İlin coğrafik yapısından kaynaklanan kırsal kentin bu iç içeliği, aynı zamanda kent merkezlerindeki yüksek hayat standardının kırsal kesime nüfuz etmesine ve tüketim kalıplarının birbirine yakınlaşmasına neden olmuş olabilir.

Kocaeli İli hanehalkı tüketim harcamaları profilinin kantitatif analizini konu alan bu çalışmada elde edilen bulgular, hem Engel kanunlarını teyit etmekte, hem de -Kocaeli İlinin iktisadi ve coğrafi yapısından kaynaklanan bazı farklılıklara rağmen- daha önce ülkemizde yapılan çalışmalarda elde edilen sonuçlarla genel olarak uyum göstermektedir.

KAYNAKÇA

- AHÇIHOCA, Deniz and Tümay ERTEK (2000), “Consumption Patterns of Households in North Cyprus”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Sayı:1, ss.1-6.
- NİŞANCI, Murat (2003), “Hanehalkı Harcamalarının Engel Eğrisi Analizi: 1994 Türkiye Kentsel Kesim Örneği”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:23, ss.155-166.
- ÖZER, Hüseyin (1999), *Türkiye’de Hanehalkı Tüketim Harcamalarının Doğrusal Harcama Sistemi Yaklaşımıyla Analizi*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, No: 908, Erzurum.
- PAZARLIOĞLU, M.Vedat (1995), “Bölgelerarası Tüketim Harcamalarının Ekonometrik Analizi”, *D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, ss.323-332.
- SELİM, Raziye (2000), "Türkiye’de Tüketim Harcama Kalıpları:1994", *Halil Aksu’ya Armağan*, İTÜ İşletme Fakültesi, ss.109-121.
- ŞENESEN, Ümit and Raziye SELİM (1995), "Consumption Patterns of Turkish Urban and Rural Households in 1987", *METU Studies in Development*, Vol. 22, No. 2, ss.207-220.
- TANSEL, Aysıt (1986), "An Engel Curve Analysis of Household Expenditure in Turkey, 1978-79", *METU Studies in Development*, Vol. 13. No. 3-4, ss.239-257.